

Over bibliotheken en betrokkenheid: een essay

Deel 4: Het continuüm van
het bibliotheekvak

Gio van Creij
Hans van Duijnhoven
Mari Nelissen
Marina Polderman

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Nederland. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl/> om een kopie te zien van de licentie of stuur een brief naar Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA.

Over bibliotheken en betrokkenheid: een essay

Deel 4: Het continuüm van het bibliotheekvak

Gio van Creij, Hans van Duijnhoven,
Mari Nelissen, Marina Polderman

Juli 2017

Continuüm:

*doorlopend,
aansluitend geheel;*

*ononderbroken
samenhangende reeks*

WOORD VOORAF

Het eerste deel van deze essayreeks ging in op de vraag: wat is een betrokken bibliotheek? En bovenal: voor welke waarde(n) staat een betrokken bibliotheek? We wilden een zoektocht inzetten, omdat het niet zozeer gaat om de vraag of er in de toekomst nog een bibliotheek is, maar om de vraag: welke bibliotheek en waarom? Op basis van de eeuwigheidswaarde die een bibliotheek omvat, namelijk lezen, leren en informeren. We stelden onszelf de vraag wat nu de waarde van de bibliotheek is. We kwamen uit bij betrokkenheid; betrokken bibliotheken, die staan voor actieve deelname aan de gemeenschap. Bedoeld om het individu te laten nadenken over zijn plaats in de wereld, over de vraag hoe hij zich verhoudt tot de andere subjecten in de wereld, tot het gezicht van de ander. De waarde van de bibliotheek, zo concludeerden we, is dat de bibliotheek ontsluit, een brug bouwt tussen object en subject. Door middel van lezen, leren en informeren.

Het tweede deel in de reeks ging in op de vraag wat de (nieuwe) taken van de bibliothecaris zijn om zo'n betrokken bibliotheek in de 21e eeuw te vormen. We keken naar de diverse nieuwe en veranderende taken van een bibliothecaris in die nieuwe bibliotheek. Daarvoor is bovenal kennis van de collectie, in brede zin, een vereiste. Maar als kennis centraal staat in een betrokken bibliotheek, dan zul je daar ook je medewerkers op moeten (kunnen) werven en selecteren. Alleen waarom wordt in de cao dan vooral managementkennis vaak hoog beloond? Dat blijkt een lastig spanningsveld.

In het derde deel keken we naar de programmering binnen onze bibliotheken. Programmeren is een manier van het ontsluiten van de collectie en biedt een kader om de vijf functies zoals vastgesteld in de bibliotheekwet uit te voeren.

De kernelementen van de programmering kwamen aan bod: het jaarthema, de lokale agenda en de collectie (met daarbinnen de communities waarin we de collectie gebruiken). We concludeerden dat we als Noord Oost Brabantse Bibliotheken gekozen hebben voor een programmering om de volgende redenen:

- De geprogrammeerde bibliotheek biedt een kader om de vijf functies zoals vastgesteld in de bibliotheekwet uit te voeren.
- We willen als bibliotheek een samenhang bieden: een consistent (en duurzaam) verhaal bouwen waardoor we niet alleen aandacht besteden aan de (vluchtige) actualiteit. Nieuws heeft immers geen geheugen.

Het nieuws heeft geen geheugen. Wat vandaag groot wordt gebracht, kan morgen alweer zijn vergeten. Wie alleen het dagelijkse nieuws volgt, hopt zo van bericht naar bericht zonder een diepere samenhang te zien. Terwijl juist die samenhang het meest informatief is. (<https://www.filosofie.nl/nl/artikel/40783/index.html>)

- We willen ons publiek stimuleren het heden te begrijpen door ook het verleden te kennen - door mensen attent te maken op de brede collectie en daarmee aan te zetten tot lezen, leren en informeren (“Wijze woorden over de actualiteit komen soms van mensen die al lang zijn overleden” - Sanne Blauw). Dit heeft ook te maken met de verschuivingen in onze nieuwsvoorziening: waar vroeger de bibliotheek een plaats was waar je kwam om nieuws te halen, is dat nu voor weinig mensen meer het geval. We willen als bibliotheek het verhaal achter het nieuws helpen begrijpen. Door mensen te stimuleren een (lees)inspanning te leveren.

- De vorm van de geprogrammeerde bibliotheek past perfect bij de eeuwigheidswaarde van de bibliotheek: het jaarthema, de lokale agenda, de collectie, en het vakmanschap van onze medewerkers zijn de elementen die er samen voor zorgen dat we ons publiek stimuleren om zich persoonlijk te ontwikkelen.

In dit essay stond dus vooral de vorm van ons bibliotheekwerk centraal. Waar we in de eerste twee essays vooral in zijn gegaan op de uitgangspunten van ons bibliotheekwerk, probeerden we in dit deel te kijken hoe we die concreet vorm geven.

In het voorliggende vierde deel in deze reeks keren we weer terug naar de thematiek van het eerste essay, namelijk door de vraag te stellen welke doorgaande lijnen zichtbaar zijn in ons werk en hoe we er voor zorgen dat we die borgen. Welk continuüm ligt ten grondslag aan het bibliotheekvak? Wij zijn ervan overtuigd dat dit thema van belang is, omdat trends de boventoon lijken te voeren in ons vak. Nu is er natuurlijk niks mis met het volgen van de trends en daar zoveel mogelijk als bibliotheek op te willen inspelen, maar tegelijk zijn wij van mening dat het belangrijk is om te proberen de kern van ons vak niet uit het oog te verliezen. Juist om een betrokken bibliotheek te zijn en te blijven.

Deel 4: Het continuüm van het bibliotheekvak

AFBREKEN EN OPBOUWEN

De grote tempel van Ise, nabij Kyoto in Japan, wordt elke 20 jaar herbouwd. Het ritueel heet Shikinen Sengu en gaat terug op bronnen uit de achtste eeuw of mogelijk ouder. Alke Liebich schreef hierover een mooi artikel in november 2015 met als titel “Een tijd om af te breken en een tijd om te bouwen – in Japan”. We citeren haar:

Op het terrein van het heiligdom liggen twee identieke percelen. Naast het terrein met de huidige schrijn en neventempel ligt het lege perceel te wachten op de herbouw van de tempel. Eén heilige plaats blijft op het lege perceel staan: een klein gebouwtje, plaats voor de mibashira (heilige voorwerpen). Dit gebouwtje blijft staan, en daar omheen ontstaat iedere keer weer de nieuwe tempel. In al die eeuwen hield men vast aan dit ritme van afbreken en vernieuwen. Alleen tijdens een oorlogsperiode in de 16e eeuw is ervan afgezien. Wanneer de tijd komt om de tempel te herbouwen, dient de oude tempel als voorbeeld voor de nieuwe. De timmerman die meegeholpen heeft aan de bouw van de vorige tempel geeft zijn kennis en eeuwenoud vakmanschap door aan diegene die werkt aan de nieuwe tempel. Zij beginnen met de nieuwe tempel vlak na de voltooiing van de voorgaande: het begint met het kappen van oude bomen in afgelegen bossen, die de basis voor de volgende tempel worden. Bij de inwijdingsceremonie zitten de timmerlieden dan ook op ereplaatsen. Door het constant herbouwen wordt niet alleen de tempel behouden, maar net zo goed het kunnen bouwen van de tempel zelf. Het vernieuwen vraagt om aandachtige continuïteit.

Elke twintig jaar doet zich dan een bijzonder moment voor: het moment waarop de nieuwe tempel klaar is maar de oude nog niet is afgebroken. Op dat moment bestaan er twee tempels, die hetzelfde zijn en ook weer niet. Origineel en kopie laten samen iets bijzonders zien, namelijk het verstrijken

van de tijd. De heilige voorwerpen verhuizen in een waardige ceremonie van de oude naar de nieuwe tempel. De oude tempel wordt vervolgens afgebroken en het hout in vele kleine stukjes gehakt en in het hele land verspreid om geluk te brengen aan gelovigen. In 2013 is de tempel voor de 62ste keer herbouwd. (<https://archieff.zinweb.nl/afbreken-en-opbouwen-in-japan>)

De tempel van Ise - Ritueel Shikinen Sengu

In onze zoektocht naar het continuüm van het bibliotheekvak vonden wij dit een prachtig verhaal. Over continuïteit, over vernieuwing, over iets opbouwen met het oude als voorbeeld voor het nieuwe. De mooiste zin die Liebich schrijft in het kader van dit essay is “het vernieuwen vraagt om aandachtige continuïteit”. Wij zijn van mening dat dit ook geldt voor het bibliotheekvak. We kunnen niet vernieuwen zonder aandacht te besteden aan dat wat tot de kern van ons vak behoort. We kijken daarom nu eerst naar wat we verstaan onder een continuüm.

CONTINUÛM EN TRENDS

Continuüm is een begrip dat haaks staat op begrippen als trends, modes, etc. Tegelijkertijd is het een begrip dat beweging aangeeft: beweging in verschillende tempo's, op verschillende tijden. Een doorlopend, aansluitend geheel; ononderbroken samenhangende reeks, in de definitie van Van Dale. Een continuüm is niet statisch, maar juist in ontwikkeling. Het omvat logica, samenhang en voortgang/ontwikkeling. Denk maar aan de Canto Ostinato van Simeon Ten Holt, een van de bekendste muzikale voorbeelden van het spelen met een continuüm. Wij proberen in dit essay te definiëren welk continuüm ten grondslag ligt aan ons vak. Dat zullen we doen aan de hand van de vijf kernfuncties van de openbare bibliotheek, zoals gedefinieerd in de bibliotheekwet.

Het denken in een continuüm plaatsen we naast het volgen van trends, die nu veel en vaak aandacht krijgen in ons vak. Waarom zijn die trends zo belangrijk geworden? Het heeft ongetwijfeld te maken met de 'tijd' waarin we leven, het marketing- en doelgroep-denken, dat vaak vooral gericht is op de huidige ('actuele') gebruikers en de behoefte van bibliotheken om onderdeel van de actualiteit te zijn en in het nieuws te komen, waar natuurlijk niks mis mee is. Maar hoe zorg je nu voor een goede balans tussen een continuüm van ons vak en het volgen van trends? Hoe houden we de kern vast zonder suf en saai te worden? Hoe spelen we toch in op trends, zonder onze kernwaarden uit het oog te verliezen? Het zoeken naar een balans hierin is overigens niet iets 'nieuws'. We citeren: *Sinds de openbare bibliotheken niet meer automatisch voor subsidies in aanmerking komen, zijn ze zich steeds sterker gaan richten op de behoeften van hun lezers. Het gevolg daarvan is dat populaire genres als de streekroman door bibliotheken meer worden ingekocht, terwijl impopulaire genres als poëzie in de verdrukking komen.* (NRC, 14 april 1995)

Wij denken dat het formuleren van een continuüm houvast en overzicht kan geven en een aanknopingspunt kan bieden hoe je naar en dóór ontwikkelingen kan kijken.

Het formuleren van een continuüm kan een middel zijn om naar de wereld - en daarmee naar ons vak - te kijken.

ZOEKEN NAAR HET CONTINUÛM

Als we kijken naar de vijf kernfuncties van de bibliotheek, hoe zag het continuüm van de openbare bibliotheek eruit en hoe is dit continuüm in ontwikkeling?

De vijf kernfuncties:

1. Ter beschikking stellen van kennis en informatie
2. Bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie
3. Bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur
4. Organiseren van ontmoeting en debat
5. Laten kennismaken met kunst en cultuur

We behandelen de kernfuncties niet puntsgewijs, omdat ze - zeker in het licht van een continuüm - natuurlijk in elkaar overlopen en elkaar overlappen. Het gaat ons om het grote verhaal. We belichten enkele thema's die in onze ogen van belang zijn.

Betrouwbaarheid

In de 20e eeuw was kennis en informatie nog een schaars goed. Ook de media waarmee de verspreiding van die kennis en informatie mogelijk was waren nog schaars. Het bezorgde openbare bibliotheken een glansrol. Er vonden wel allerlei ontwikkelingen plaats, maar dat was bovenal verfijning, verbetering, inpassing van technologie, enz. Het dominerende businessmodel distributie (als continuüm) bleef gewoon overeind. De laatste trend in bibliotheken om bijvoorbeeld boetes af te schaffen is ook vooral gericht op dit oude businessmodel. Bibliotheken schitterden in de distributie omdat ze recensie-diensten hadden, medewerkers in dienst hadden die van 'wanten' wisten en kennis van de boekenmarkt bezaten: wat toen ook betekende kennis van de inhoud van de boeken en de waarde en betrouwbaarheid van het gebodene.

Langzaam zien we dat die betrouwbaarheid in de samenleving een issue aan het worden is. Met 'alternative facts' en alles wat daarbij hoort aan hele leugens en halve waarheden wordt dit belangrijk. Interessante vraag is welke rol openbare bibliotheken hierin zouden moeten en kunnen spelen. Het is een duidelijke doorbreking van het continuüm dat gebaseerd was op het distributiemodel. Maar tegelijk een proces dat veel vragen oproept. Welke rol, hoe, en welke kennis is daarvoor nodig?

Toegang tot media

Het andere verhaal dat hierbij hoort is dat openbare bibliotheken op tamelijk goedkope wijze in de eerder genoemde 'oude' wereld toegang verschaften tot die schaarse media. Steeds vaker zie je nu de betaalmuren op internet groeien. Waar kranten eerder vrij toegang gaven tot hun sites wordt dat minder en minder. Een duidelijk antwoord op de nieuwe betaalmuren hebben bibliotheken nog niet. Wordt het (weer) een taak van de overheid (en daarmee van bibliotheken) om toegang te bieden tot deze informatie?

Informatie, kennis en inzicht

Op het gebied van ontwikkeling en educatie is het interessant om te kijken naar informatie, kennis en inzicht. Alle drie vragen namelijk om een andere visie op distributie.

In de 20e eeuw waren openbare bibliotheken actief op het gebied van informatie en kennis. Nu bewegen we ons (voorzichtig) in het gebied van inzicht. Bij de jeugd is het vooral een aanpassing aan de door de 'tijd' gestelde voorwaarden (een klassenbezoek nu en twintig jaar geleden ziet er qua vorm best anders uit, de nieuwste middelen en snufjes worden gebruikt, maar het draait nog steeds om lees- en informatievaardigheden). Bij volwassenen is er, in onze ogen, een echte verschuiving in functies. Inzicht bieden gaat veel verder dan informatie leveren.

In het vorige essay in deze reeks over de programmering zijn we ingegaan op de vormen hoe we dit in onze bibliotheken proberen te doen, bijvoorbeeld door middel van het werken in communities.

Communities zijn groepen mensen die samenkomen rondom een bepaald thema. Een thema dat de gedeelde interesse heeft of waar mensen (noodgedwongen) mee te maken hebben. Denk aan communities voor werkzoekenden (Werk en Inspiratie), voor mantelzorgers (Op verhaal komen), voor mensen geïnteresseerd in maatschappelijke ontwikkelingen (Lezers van Stavast), voor drukke moeders en anderen (In Balans). Onze bibliothecarissen bespreken binnen deze groepen actuele en oudere elementen uit de collectie die passen bij het thema. Er wordt daarbij altijd ook een link gelegd met het jaarthema. Ervaringen van deelnemers zijn vaak positief omdat zij juist door deze bijeenkomsten geattendeerd worden op een collectie waar zij geen weet van hebben. “Goh, ik wist helemaal niet dat zoiets bestond”, horen we vaak terug. Regelmatig zien we dat mensen daardoor ook weer lid worden van de bibliotheek. Het belangrijkste doel is bovenal dat we mensen hiermee stimuleren om zich persoonlijk te ontwikkelen - en daarmee een bijdrage leveren aan het functioneren van de samenleving. Door materialen aan te reiken en door ontmoeting met elkaar aan de hand van de collectie. Dat is wat wij willen bereiken met programmeren: het bevorderen van ontmoeting en van uitwisseling - en daarmee burgers stimuleren te lezen en te leren.

De bibliotheek is immers een van de weinige plaatsen in het publieke domein waar ontmoeting getransformeerd kan worden naar uitwisseling. We ontmoeten elkaar, maar gaan ook met elkaar in gesprek, aan de hand van bronnen.

Een van de deelnemers aan de communities verwoordde het in een evaluatie als volgt: “Het was de combinatie van het uitwisselen van ideeën en ervaringen met voor mij tot dan nog onbekende mensen met verschillende achtergronden samen met de inhoudelijke informatie over de collectie van de bibliotheek die het project voor mij een succes maakten.”

Dat beogen we te bereiken in onze bibliotheken, omdat het aansluit bij de eeuwigheids-waarde waar de bibliotheek voor staat: mensen helpen ontwikkelen. In die zin is de functie van de bibliotheek niet veranderd. We passen onze programmering steeds aan om dat doel te kunnen bereiken.

Ontmoeting en debat

Op het gebied van ontmoeting en debat kunnen we stellen dat er van ontmoeting vroeger geen sprake was. Niet beleidsmatig tenminste. Ontmoeting vond wel plaats en was, zeker voor de volwassen gebruikers, bijvangst voor de bibliotheek. Voor kinderen werd wel al heel vroeg van alles gedaan. Maar ontmoeting was dan ook bijvangst. Lezen en leesplezier was hoofdzaak.

De doelen van de openbare bibliotheek en haar bezoekers waren gewoon helder. Althans gezien vanuit de huidige openbare bibliotheek-context. De bibliotheek was niet zozeer met ontmoeting bezig. Er werden wel wat schrijvers uitgenodigd, maar dat was ook vooral weer bedoeld om te lezen. Niet voor interactie, niet voor ontmoeting (er werd natuurlijk wel koffie geserveerd, maar dat was vooral pauze, een onderbreking van de échte werkzaamheden!). Kortom, ontmoeting was geen beleidsitem, en stond in de jaren zeventig ook nog wel enigszins haaks op de ‘stilte’ die zo lang een kenmerk van de openbare bibliotheek is geweest.

Inmiddels zien we ook hier een verschuiving in het continuüm. Ontmoeting is een belangrijke functie van de openbare bibliotheek geworden. In onze bibliotheken definiëren we dit vaak als ontmoeting met kwaliteit. In de zin dat de ontmoeting altijd verder reikt dan alleen een kopje koffie met elkaar drinken (dat zou ook in een café kunnen). De (brede) collectie wordt erbij betrokken en is vaak juist onderwerp van de ontmoeting. In elk geval is het doel van de ontmoeting dat mensen in aanraking komen met de collectie (ofwel hun vaardigheden uitbreiden om zelf met die collectie om te gaan, zoals in taalcursussen voor nieuwkomers of cursussen digitale vaardigheden).

Collectie en programmering

Interessant hierbij om op te merken is dat het vroeger bovenal de collectie was waarmee we mensen wegwijs probeerden te maken in argumenten rondom een bepaald onderwerp/thema, terwijl dat nu ook veel meer gebeurt door middel van de programmering. Was het eerder voldoende om een lezer te wijzen op de breedte en diepte van de collectie, nu moet je als bibliotheek ook een spreker in een context plaatsen. Immers, de lezingen vroeger betroffen bovenal schrijvers die praten over fictie. Dat was 'veilig'. Nu gaat het veel vaker om lezingen rondom actuele onderwerpen waarin de spreker een bepaald standpunt vertegenwoordigt. Het is de taak van de bibliothecaris om er voor te zorgen dat zo'n standpunt dan vervolgens weer in een bredere context wordt geplaatst, door bijvoorbeeld te wijzen op items in de collectie die een ander standpunt vertegenwoordigen. Programmeren is hiermee dus een vorm van ontsluiten van de collectie geworden en is daarmee eigenlijk een toevoeging aan het continuüm. In onze bibliotheken proberen we dit aspect te borgen door te werken met een - in het vorige essay besproken - jaarthema. We zien het als onze taak als bibliotheek om het thema van het jaar steeds vanuit diverse invalshoeken te belichten. Het thema dwingt ons ertoe te zoeken naar sprekers die aan de verschillende kanten van het

spectrum staan. Dat is een verschuiving ten opzichte van vroeger, toen er zoals gesteld vooral lezingen rondom fictie plaatsvonden.

Schrijfcultuur en beeldcultuur

Een kwestie die ook interessant is in het licht van het continuüm is de toenemende beeldcultuur in de samenleving. Leerden kinderen en jongeren in het verleden op school vooral door teksten, nu wordt dat veel vaker gecombineerd (of vervangen!) door beeldmateriaal. Even een Youtube filmpje kijken begint veel gewoner te worden dan een boek te lezen. We hebben gezocht naar literatuur over deze verschuiving en de invloed hiervan op openbare bibliotheken, maar dit blijkt nog een onderwerp waarover niet veel geschreven is.

Het is wel een heel relevante kwestie. Want welke invloed heeft de toenemende beeldcultuur en social media nu op (de rol van) de bibliotheek en op de liefde voor het geschreven verhaal?

Aan het einde van het derde essay stelden we onszelf de vraag of het ons (nog) lukt om mensen een leesinspanning te laten leveren. Zijn we nog in staat mensen te verleiden tot uitgesteld geluk? Of gaan we ons als bibliotheken ook steeds meer richten op het visuele verhaal? En hoe dan? Wat is de plaats van de letters nog?

De daling in het lezen zet gestaag door. Jongeren (13-19 jaar) lezen nauwelijks meer: een schamele 10 minuten op een totaal van 7 uur 39 minuten aan mediagebruik per dag. 10 minuten, het grootste deel aan boeken en dagbladen. Hoe ouder, hoe meer tijd wordt doorgebracht met het lezen in boeken, kranten, tijdschriften en nieuwssites. Oplopend tot 1 uur en 20 minuten voor een 70-jarige. Generaties houden hun voorkeuren voor een deel vast, zegt De Haan, maar geven ook toe aan nieuwe gebruiken. De kans dat die 10 minuten leestijd in de toekomst zal stijgen, lijkt dan ook erg klein. Uit: Jongeren lezen minder, is de video de toekomst? (de Volkskrant, 7 februari 2017)

Toch zie je ook steeds meer berichten opduiken dat lezen weer populair wordt, waarbij het langzame medium boek opeens weer interessant blijkt in tijden van versnelling.

Het is duidelijk dat bibliotheken klaar moeten zijn om zowel schrift als beeld een belangrijke plaats te geven. Maar hoe precies, dat ligt nog open. Opvallend is dat er dus weinig tot geen vakliteratuur over dit onderwerp te vinden is.

Samenvattend zien we de volgende ontwikkelingen plaatsvinden in het continuüm van het bibliotheekvak:

- In de 20e eeuw was het vanzelfsprekend dat medewerkers van de bibliotheek kennis hadden van de inhoud van de collectie en van de waarde en betrouwbaarheid van het gebodene. Nu is betrouwbaarheid in de samenleving langzaam maar zeker opnieuw een issue aan het worden (denk aan alternative facts). Het is aan de bibliotheken om hierin een positie in te nemen.
- Was het in de 20e eeuw de taak van bibliotheken om toegang te verschaffen tot schaarse media, nu wordt er ook van bibliotheken een antwoord gevraagd op de nieuwe betaalmuren op internet en op het overaanbod van informatie. Hoe gaan we daar als publieke instelling mee om? Een antwoord hierop staat nog in de kinderschoenen.
- Kennis en informatie was in de 20e eeuw een schaars goed; het leverde bibliotheken een glansrol op in het distributieproces. Tegenwoordig is inzicht bieden veel belangrijker; inzicht reikt verder dan kennis en informatie en vraagt dus een andere rol van de bibliotheek en haar medewerkers.
- Ontmoeting vond vroeger wel plaats in bibliotheken maar was zeker geen beleidsdoel, tegenwoordig is ontmoeting (met kwaliteit) een belangrijke functie van de bibliotheek geworden, waarbij de collectie (en de omgang hiermee) steeds het uitgangspunt is.

- Was het jaren geleden vooral de collectie die mensen wegwijst maakte in de argumenten/standpunten van een kwestie, nu is de programmering hierin belangrijk geworden. Het is de opdracht aan bibliotheken (lees: bibliothecarissen) om juist ook de sprekers in een context te plaatsen (en dus niet alleen de fysieke collectie).
- Er is sprake van een toenemende beeldcultuur in de samenleving. Leren vindt steeds vaker plaats via video in plaats van via teksten. De vraag is nog hoe bibliotheken hier mee om zullen gaan. Gaan we ons meer richten op beeldmateriaal of houden we vast aan 'de tekst' (en dus aan leesbevordering)? Nadenken hierover staat nog in de kinderschoenen.

CONTINUÛM EN MEDEWERKERS

Interessant is het nu om een koppeling te maken tussen deze ontwikkelingen in het continuüm en het personeelsbeleid in de bibliotheek (en breder gezien ook op sectorniveau). Wat is modern werkgeverschap in deze? Hoe zorg je ervoor dat kennis en vaardigheden die nodig zijn om het continuüm van het bibliotheekvak te borgen in huis blijven en komen? Hoe behoud je vakkennis? Hoe borg je het continuüm bij nieuwe medewerkers (hoe geef je ze de kern van ons vak mee)?

Het zijn vragen die spelen in de gehele sector en waar veel bibliotheken mee worstelen. Er is geen bibliotheekopleiding meer en de Library School die enkele jaren geleden een prachtig programma bood om het continuüm door te geven aan de medewerkers van nu heeft het niet kunnen redden in een tijd waarin veel bibliotheken moesten bezuinigen. Vaak werd er juist bezuinigd op (kennis van de) medewerkers. In onze eigen bibliotheken is de keuze gemaakt om niet te bezuinigen op de collectie en op de (kennis van de) medewerkers. Inmiddels zorgt dit er bijvoorbeeld voor dat onze collectie veelvuldig geraadpleegd wordt door middel van IBL (interbibliothecair leenverkeer), omdat veel bibliotheken in de regio wel bezuinigd hebben op de collectie en soms dus nee moeten verkopen aan hun bezoekers. Ook op medewerkers is niet bezuinigd. In tegenstelling tot veel bibliotheken in het land heeft er geen reorganisatie plaatsgevonden en is er juist geïnvesteerd in het aantrekken van nieuwe medewerkers en in het op peil houden van de kennis van huidige medewerkers.

Twee vragen die wij ons hier willen stellen zijn:

1. Welke opleidingsmogelijkheden zijn er in de sector en hoe verhouden deze zich tot het continuüm van de bibliotheek?
2. Hoe besteden (individuele) bibliotheken aandacht aan inwerkprogramma's om het continuüm in hun bibliotheek te borgen?

Opleidingsmogelijkheden

Een mooi initiatief is de nieuwe opleiding 'Community Librarian' die in 2017 van start is gegaan, voor jonge bibliothecarissen (t/m 35 jaar), maar later dit jaar zal worden opengesteld voor iedereen (zonder leeftijdsgrens). Deze opleiding is nog in ontwikkeling, maar het is zeker al wel interessant om te kijken naar de opbouw van het programma en hoe dat zich verhoudt tot de ontwikkelingen in het continuüm.

De opleiding is ontwikkeld op initiatief van Cubiss Brabant en is gestoeld op het gedachtegoed van de Amerikaanse 'bibliotheekinnovator' David Lankes. Met het project Bieb Lab Brabant wil Cubiss innovatie in en door de Brabantse bibliotheken versnellen. De wenselijke transformatie naar een brede maatschappelijke bibliotheek, waar niet het boek maar het vraagstuk centraal staat, vraagt om andere, nieuwe competenties van de bibliothecaris. Er is echter een gebrek aan vakinhoudelijke opleidingsmogelijkheden en aan nieuwe instroom in bibliotheken. In opleidingsinstituut Avans+ werd een partner gevonden voor deze opleiding en de Innovatieraad van de Koninklijke Bibliotheek kende Cubiss een subsidie toe. De opleiding Community Librarian omvat 20 bijeenkomsten van 5 uur en de doorlooptijd bedraagt 1,5 jaar. Deelnemers leren middels hoorcolleges, lezingen, social learning en onderzoeksopdrachten. Bij goed gevolg ontvangen deelnemers een post-hbo certificaat van Avans+ (brochure opleiding Community Librarian). Gedurende de opleiding wordt aandacht

besteed aan de volgende competenties: bronnenkennis, omgevingsbewuste en ondernemende houding, vermogen tot co-creëren, lerend vermogen, communicatie- en netwerkvaardigheden, plannen en organiseren. De opleiding is opgebouwd uit 4 modules: Communitybuilding en netwerken, Markt- en omgevingsonderzoek, Ondernemendheid en projectmatig werken, Kenniscyclus (co-creëren van kennis). We zijn blij met de opzet van dit programma en twee van onze medewerkers zijn inmiddels ook gestart in deze opleiding. Als we kijken naar de geschetste ontwikkelingen in het continuüm dan is ons advies om naast de genoemde punten zeker ook aandacht te besteden aan de toenemende beeldcultuur (en wat we als bibliotheken hier mee 'moeten') en aan het verband tussen collectie en programmering: hoe leer je als bibliothecaris om sprekers in een context te plaatsen? Ook aandacht voor lezen zou een belangrijk onderdeel van het programma moeten zijn: immers, als je de bezoekers van je bibliotheek wilt verleiden om (veel) te lezen, dan is de beste inspiratiebron daarvoor toch het eigen personeel dat veel leest.

Als we kijken naar andere opleidingsmogelijkheden binnen de branche dan zijn deze vaak gericht op de (laatste) trends. Veel studiedagen gaan over actuele onderwerpen en vaak wordt geen of nauwelijks een link gelegd met het geschetste continuüm. Nu is dat natuurlijk ook niet altijd nodig, maar om een en ander in een context te kunnen zien lijkt het ons toch wenselijk dat er meer aandacht voor het continuüm komt. Ook bij cursussen van bijvoorbeeld GO-opleidingen is het vaak de actualiteit die het opleidingsaanbod domineert. Deze cursussen zijn natuurlijk nodig om up-to-date te blijven, maar het zou nog mooier zijn als er ook een plaats komt waar de ontwikkelingen in het continuüm kritisch worden gevolgd en onderzocht.

Inwerkprogramma's nieuwe medewerkers

Naast de opleidingsmogelijkheden voor medewerkers in de branche zijn wij - in het licht van het continuüm - ook benieuwd hoe bibliotheken hun nieuwe medewerkers zelf inwerken. Voor onze bibliotheken is dit een aandachtspunt dat voor komende tijd op het programma staat. De vraag is namelijk of wij voldoende aandacht besteden aan het doorgeven van het continuüm en onze medewerkers hierin de weg wijzen?

Ook andere bibliotheken worstelen hier mee. We citeren een collega uit het veld (directeur van een openbare bibliotheek organisatie):

Bij het inwerken van nieuwe medewerkers (we zijn er net weer drie aan het inwerken) ligt de aandacht eigenlijk volledig op het interne proces: hoe werkt het systeem, wat zijn de regels, hoe ga je om met klanten? Als het gaat over de collectie is dat ook weer ondergebracht in processen: wij besteden veel aandacht aan presentaties door het hele gebouw maar bij het inwerken daarop is er ook weer veel aandacht voor het proces: hoe vaak verwisselen we van thema, wat ligt waar en wie doet wat. De inhoudelijke keuzes voor de onderwerpen worden vrij snel en gemakkelijk gemaakt. Ik heb specifiek doorgevraagd over hoe wij medewerkers inwerken op collectiekennis, dat blijkt vooral neer te komen op het stimuleren van de zelfredzaamheid. Alle klantadviseurs worden automatisch aangemeld voor de nieuwsbrieven van NBDbiblion en iedereen krijgt het advies om minimaal een keer per week de website van <https://www.blz.nl/> te bekijken, omdat dat daar alle boeken opstaan die recent in het nieuws zijn geweest. We hebben hardop zitten filosoferen over andere, actievere manieren om collectiekennis te vergroten maar we kwamen niet veel verder dan twee keer per jaar een boekenkring/ leesclub organiseren. En zelfs daar kwamen we niet echt uit.
(citaat juni 2017).

Gegevens van andere bibliotheken bevestigen het beeld van inwerken waarbij de nadruk ligt op het interne proces. Vaak hoorden we de opmerking dat het een punt van aandacht is in het beleid en dat het nog verder in ontwikkeling is. Bibliotheek Noord Fryslan blijkt een opleidingsmodule te hebben ontwikkeld, samen met de Friese Poort ROC om hun medewerkers te scholen. Het is een mooi programma, omdat er niet alleen aandacht is voor zaken zoals klantgerichtheid, marketing en andere actuele onderwerpen waarvoor vaak wel aandacht is bij cursussen en scholing, maar juist ook thema's die raken aan het continuüm, zoals Geschiedenis en maatschappelijke opdracht van de bibliotheek (drie dagdelen!), de Bibliotheekwet en taakverdeling, de organisatie van de branche, de rol van de provinciale instellingen en collectioneren en de eigen collectie. Meer informatie hierover is te verkrijgen bij Paulien Schreuder van bibliotheek Noord Fryslan (p.schreuder@bnf.nl).

Navraag bij de Koninklijk Bibliotheek of zij op het punt van inwerken iets kunnen betekenen voor de branche gaf ons de volgende reactie:

Een tijdje geleden heb ik gezeten met enkele vertegenwoordigers van het Jonge Bibliothecarissen Netwerk. Zij gaven aan dat het voor nieuwe medewerkers in de bibliotheeksector niet altijd eenvoudig is de weg te vinden en snel door te krijgen hoe het stelsel exact functioneert. Daarom vroeg het JBN ons of wij hierin iets zouden kunnen betekenen. Zij dachten zelf aan een soort starterspakket, waarin wat basisinformatie over het stelsel en een overzicht van de belangrijkste informatiebronnen staan. Ik heb aangegeven hiernaar te willen kijken, omdat ik me bezighoud met kennisdeling. Het is voor ons wel echt zoeken hoe we dit aan kunnen pakken.

(mail Levien de Boer, Koninklijke Bibliotheek, mei 2017).

Ook op landelijk niveau is dit dus een aandachtspunt dat nog in ontwikkeling is. We zouden hierin graag een voortrekkersrol van de Koninklijke Bibliotheek zien omdat het een onderwerp is dat alle bibliotheken raakt en waar wij in gezamenlijkheid met elkaar een antwoord op moeten formuleren.

TOT SLOT

Het onderwerp van dit essay bleek soms lastig; het vraagt veel ‘denkwerk’ en het dwingt je een stapje terug te doen van de actualiteit waar we allemaal zo middenin zitten. Maar het is in onze ogen een noodzakelijke stap om te zetten, omdat we anders het continuüm van ons vak steeds meer uit het oog verliezen, en onze diensten laten bepalen door de waan van de dag.

Ook denken wij dat juist door het formuleren van het continuüm van de openbare bibliotheek het gemakkelijker kan worden om de eigen rol in de actualiteit vorm te geven. Immers, bij het realiseren van bezuinigingen zou een relevante vraag moeten zijn: hoe dit kan zonder het bibliotheek-continuüm te beschadigen?

Zijn we er nu in geslaagd ‘het’ continuüm van ons vak nu te definiëren? Dat durven we hier niet te beweren. Maar wat we wel hebben geprobeerd is een poging te doen om de contouren van het continuüm te schetsen. En te kijken welke rol deze contouren spelen bij de huidige opleidingsmogelijkheden en inwerkprogramma’s in de sector. We zijn blij dat we dit gedachte-experiment hebben gedaan, omdat het geschetste continuüm ons helpt in de (beleids)keuzes die wij maken binnen onze bibliotheken.

Het continuüm is voor ons een belangrijk middel om naar ons vak te kijken: om de essentie van onze bibliotheken te definiëren en scherp voor ogen te houden. Om - in de termen van Shikinen Sengu, waar we ons essay mee begonnen - goed te weten of en wat je wilt afbreken en hoe je het vervolgens weer wilt opbouwen. Want vernieuwing vraagt om aandachtige continuïteit. Die continuïteit moeten we in ons vak steeds blijven uitdragen. Met aandacht voor het verleden, het heden en de toekomst. Alleen dan blijven we een betrokken bibliotheek die van waarde is voor de samenleving.

VERANTWOORDING

Over bibliotheken en betrokkenheid. Deel 1: De bibliotheek. Noord Oost
Brabantse Bibliotheken, 2013.

Over bibliotheken en betrokkenheid. Deel 2: De bibliothecaris. Noord Oost
Brabantse Bibliotheken, 2014.

Over bibliotheken en betrokkenheid. Deel 3: De programmering. Noord Oost
Brabantse Bibliotheken, 2016.

Sanne Blauw. *Wijze woorden over de actualiteit komen soms van mensen die al
lang zijn overleden.* In: De Correspondent, 18 november 2015.

Alke Liebich. *Een tijd om af te breken en een tijd om te bouwen – in Japan.*
<https://archieff.zinweb.nl/afbreken-en-opbouwen-in-japan/>

Margriet Oostveen. *Worst proeven tussen Dickens en Faverey; Openbare
bibliotheken en de strijd om de markt.* In: NRC, 14 april 1995.

Laurens Verhagen. *Jongeren lezen minder, is de video de toekomst?*
In: de Volkskrant, 7 februari 2017.

Actualiteit op de filosofische snijtafel. Filosofie Magazine,
<https://www.filosofie.nl/nl/artikel/40783/index.html>

OVER DE AUTEURS

Gio van Creij is bibliothecaris en directeur/bestuurder van de Noord Oost Brabantse Bibliotheken.

Hans van Duijnhoven is bibliothecaris en bibliotheekmanager bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken.

Mari Nelissen is bibliothecaris en strategisch adviseur bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken.

Marina Polderman is specialist bibliotheekvernieuwing bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken en lid van de Innovatieraad van de Koninklijke Bibliotheek.

Over bibliotheken en betrokkenheid is een essayreeks van de Noord Oost Brabantse Bibliotheken. Het eerste deel (2013) ging in op de vraag voor welke waarde(n) bibliotheken in een samenleving staan. Het tweede deel (2014) stelde de bibliothecaris centraal. Het derde deel (2016) behandelde de programmering van onze bibliotheken.

In dit vierde deel (2017) besteden we aandacht aan het continuüm van het bibliotheekvak: aan datgene wat de kern van ons vak is. Het doel van de essayreeks is om een gesprek, een dialoog, op gang te brengen. Met onze gemeenten en met onze vakgenoten in de bibliotheeksector - en daarbuiten.